

O PŘESAHOVÁNÍ

/Sborník k 10.výročí oběti Jana PALACHA/

Praha

leden 1979

Právo na osud druhého?

Když tehdy před deseti lety dobrovolně zvolil strašnou smrt mladý člověk, byli jsme otřeseni nad takovou obětí. Kdo potom zažil smuteční průvod s maminkou za rakví, porozuměl ještě jinak: byla to tato černá paní, vrávorající žalem, kdo byl také obětován. V myslích přihlížejících a spolucítících začala růst zpochybnutí otázka: jak jen mohl....?

Má vlastně člověk právo obětovat spolu se sebou ještě někoho dalšího?

Tato otázka již nejméně deset let bývá klíčem k našemu jednání či nejednání: člověk volí své skutky s ohledem na své nejbližší a tento ohled bývá posledním holým, zranitelným místem v krůně odhodlaných nezranitelných. Snad není výslechu bez temného poukázání na možný osud dětí, manželky, starých rodičů. A skutečnost hovoří sama: rodinní příslušníci i ze vzdáleného kolena jsou nejružnějším způsobem utiskováni a smyslem tohoto útisku je ovlivnit někoho jiného: buď je zastrašit, odvrátit od činu nebo potrestat, pomstít za dokončený čin.

Odpovědí snad nejčastější v našem národě je, bohužel, resignace na autentický projev a ohnutí se ve směru tlaku. Takováto reakce každé jednotlivé rodiny pak v úhrnu velkých čísel skládá osud národa, naše nejnovější dějiny. Nelíbí se nám to, argumentujeme tím, že za našich podmínek by se stejným způsobem jako my choval i kterýkoli jiný národ, a především poukazujeme na prvního viníka. Avšak každou lidskou situaci rozehrávají o b ě strany a k ohnutí je zapotřebí nejen ohybače, ale také ty, kdo se ohýbat dají.

Jenom nemnozí dospívají k reakci opačné; nedat se ohnout ani za cenu útisku - sebe i svých nejbližších. A teprve tady se pak můžeme ptát opodstatněně: mají na to právo? Kdy, za jakých podmínek může člověk obětovat spolu se sebou i druhého, jeho osud či zájmy?

Odpověď je na první pohled jednoduchá: záleží na tom, zda je člověk veden nenávistí či láskou, zda jeho počín je destruktivní či konstruktivní. Ve skutečnosti je však někdy obtížné tyto dva póly rozlišit. Zejména ti, kdo jsou vedeni nenávistí si své nejmocnější pohnutky ani neuvědomují. Přicházejí ke slovu ve všech převratných či jinak nešťastných dobách a domnívají se se vši upřímností, že slouží nějaké velké věci. Ve jménu této věci vedou války křížácké i jiné, modernější "svaté", vyhlazují nepřátele rasové, třídní i jiné, chytou se do křížku ve jménu záměru původně dobrého, zakousnou se do protivníka a zapomínají na své předsevzetí, oddají se zápasu, dokud nezahubí sebe i své okolí. Jsou s to položit na oltář "Věci" osud svůj i osudy svých bližních, v přesvědčení o jejich relativní nicotnosti. Skutečně pozitivním hodnotám jsou však beznadějně odcizeni, nejsou s to je uskutečňovat. Svoji "Věc" totiž ztotožňují s cílem, který si promítají do vzdálené budoucnosti či do jiné země, avšak prostředky, kterých používají, tento cíl do nekonečně vzdalují, místo aby jej přibližovaly, jsouce svou podstatkou destruktivní. Činitelé takovýchto skutků "obětují" sebe i své okolí v přesvědčení o n í z k é hodnotě jediného konkrétního lidského osudu, i svého vlastního, před tak zvanou "tváří dějin". Jejich nevědomou a základní motivací je pak nenávisť i k sobě samotnému. Jejich destruktivní, diabolická podstata bere na sebe v každé generaci a v každé situaci novou podobu a vždy znovu se ucházejí o roli spásitelskou. Již dávno byli velkými dochy rozpoznáni jako "běsi". Slovo "oběť" v takovémto spojení není na místě - odpovídající výraz zní - "zmarnění".

Pravá oběť předpokládá dvojí lásku: k tomu, kdo je obětován a - jakkoli to zní zvláště - také k sobě samému.

Jak se totiž takový akt vlastně děje?

Sebeláska je prvním motivem: člověk netouží "bojovat za Věc", realizovat něco mimo sebe, sloužit odcizené modle. Je si ale jaksi samozřejmě jist, že jsou to hodnoty jeho v l a s t n í h o nitra, které jsou dost dobré na to, aby se za ně se vším usilím bral. Bývají to v konkrétní situaci aktualizované, avšak svou podstatou strobylé a obyčejné hodnoty jako ěrdost, sebeúcta, volnost a klid duše, nezatíženost vinou, strachem a nenávistí.

Ve prospěch těchto vysokých hodnot se pak člověk vzdává některých rovněž vysokých, ale přece jen dílčích, instrumentálních hodnot / u nás obvykle v oblasti hmotné, v oblasti profese.../. Není to tedy /kupříkladu/ abstraktní svoboda, ba ani ne svoboda národa, není to spravedlnost obecně, ba ani "naše spravedlivá věc" - všechny v n ě j š í hodnoty každým okamžikem brozí odcizením - ale je to pouze vnitřní svoboda člověka a v k a ž d ě m o k a m ž i k u znovu vytvářený pocit vnitřní rovnováhy, spravedlnosti, které jsou hodny stát se motivací oběti, stát se tím, komu je oběť přinášena. Je přitom snad dostatečně zřejmé, že oběť, újma na některých hodnotách, je učiněna ne snad jen pro vnitřní přestavbu, ale pro obtížné sladění niterných potřeb člověka s vnější skutečností, která se vzpírá, ohrožuje a zranuje.

Sebedůvěra, hrdość, svobodomyšlenkost, sebedůvěra, schopnost zachovat si vlastní tvář.... to jsou některé vlastnosti, kterých je k tomuto kroku zapotřebí a které ve svém úhrnu skládají pojem zdravá sebeláska.

Láska k tomu, čím zájem je obětován, je druhou nezbytnou prevencí zmarnění. Jestliže totiž člověk vůbec někdy něčí zájem dá všanc, pak to může být právě a jedině člověk nejvíce milovaný, nikdo jiný. Jedině tehdy totiž je zaručena dvojí výhra: že oběť není zástupná, že totiž člověk neobětuje m i s t o sebe, ale s těžkým srdcem spolu se sebou, a dále, že způsobená újma není marnou, nicotnou "třískou při kácení lesa", ale že je tím krajním, nejcennějším, co je člověk s to přinést. Láska k tomu, jehož zájem je obětován, předpokládá též ohled na jeho souhlas či porozumění, předpokládá, že člověk prožívá osud obětovaného stejně intenzivně jako svůj vlastní. Avšak prožívá-li jej takto, potom neváhá zacházet s ním stejně jako se zájmem vlastním, totiž s t e j n ě a u t e n t i c k y, se statečným odhodláním a upřímností.

Akt oběti, či v konkrétní situaci, újma chápána jako dobrovolná výměna v oblasti nejvyšších hodnot přináší potom - kromě strádání někdy velmi svízelného, jež je podstatou oběti - i okamžiky vrcholných pocitů. Vyloučeno je zmarnění, zdeptání, vyrůstají naopak nové dobré hodnoty, nejčastěji v oblasti duchovní a v oblasti vztahů.

Dítě, manželka, rodiče, jsou s to snášet s pronásledovaným členem své rodiny útlak, újmu na vlastních zájmech, jestliže vědí, že to není tím, že by jim samotným byla přičítána nepatrná hodnota, ale naopak tím, že jsou milováni, a to pro svoji vlastní možnost svobody, ušlechtilosti a lásky: pro možnost, která je v každém člověku přítomna a realizuje se mimo jiné i v prožitku oběti. Takové vědomí, takové prožívání pak může utužit porozumění a přichylnost mezi nejbližšími lidmi, byť bylo podbarveno strádáním /které je cenou, platidlem/. Humanistické hodnoty jako svoboda a láska se totiž vzájemně probouzejí k životu, vzájemně se posilují, jsouce od původu společensky spřízněny.

V tomto smyslu již deset let odpovídá čin Jana PALACHA na tu základní otázku, s níž se každodenně potýká náš národ ve svých dospělých a zodpovědných jedincích: jestliže oběť, tedy s láskou; nikoli destrukce, le nová tvorba, přesažení, povznesení. Neobětoval totiž spolu se sebou také svoji maminku pro nedostatek lásky, ale p ř e s t o, že jí měl rád: její bolest přičetl ke své a jeho oběť se tím zvětšila, jakoby sám sebe obětoval dvakrát. Takto znásobený, potvrzený jeho čin je pak tou hodnotou, z níž budeme čerpat úžas a patos ještě mnoho let.

Helena K l í m o v á

Jan Palach věčně živý

Úžas se mísí s pocitem nejhlubší úcty při vzpomínce na čin chlapce, studenta, který před deseti lety svou krajní obětí,

sebeupálením,

vylovil i za nás mnohé lítost a zoufalství nad zmařením tužeb po lepší, spravedlivější společnosti, jež - jak se nám zdálo - tu mohl být, kdyby..... kdyby ono velké pnutí ke svobodě a spravedlnosti, k opravdové socialistické společnosti nebylo rozdraceno silou spojené moci, cizí a odcizené těm nejvalstnějším lidským potřebám, hodnotám, nadějím...

Tak jako tehdy i dnes, při vzpomínce, se někteří lidé ptají: Proč to vlastně udělal? Co tím dokázal? Čemu tím prospěl? Ptají se tak mnohdy i ti, kteří tenkrát mysleli a chtěli totéž nebo přibližně totéž.

Samotné otázky toho druhu svědčí většinou o tom, že ti, kteří se /uprostřed občanské apatie, soukromničení a mechanického souhlasení/ takto ptají, nebo tím směrem uvažují, nic nebo téměř nic nechápou. Nechápu, že jedinec bytostně spjatý se společenstvím, se zemí, v níž se narodil, s ušlechtilými idejemi, v nichž byl vychován, s pokrokovými snahami a proudy, v nichž jako hlasitý či tichý mluvčí a stoupenec vyžrával, přesa a h u j e a vždy přesahoval - více či méně - běžné lidské zájmy; že tento jedinec je s to v případě mezního konfliktu svého JÁ a MY a ONI dát všanc zájem svého bytí, své existence a - žel - také existence a zdraví svých nejbližších. Ti, kteří se ptají, snad nechápou, že krajní obětí jeho JÁ v mezní lidské a společenské situaci je nejbyťostnějším, nejlidštějším vyjádřením tržického konfliktu MY a ONI, v níž obětující se JÁ vyjadřuje jen zdánlivě absurdním, ve skutečnosti lidsky nejdůraznějším způsobem protest proti neslýchané křivdě a současně i bezmocí nás lidí, nás Čechů ve střední Evropě v druhé půlce tohoto zcivilizovaného a zmilitarizovaného 20. století.

Je zvláštní, že mnozí z těch, kteří nepochopili a dodnes nechápou smysl oběti Jana Palacha sklání se před obětmi minulými či vzdálenými, před obětmi těch, kteří věnovali své životy, své zdraví, své osobní zájmy a rodinné štěstí vyšším zájmům své práce, svého povolání, své vlasti, užší či širší lidské skupiny, lidstva, kultury.

Je tomu tak proto, že patos a etos takového činu v současnosti nejsou s to spojit s každodenním pachtěním svým a svých vrstevníků, že nejsou s to vidět, chápat a hledat tvořivý mravní princip života svého a svých bližních, své obce, dílny, svého společenství. Ale bez takového významnění lidský život degraduje, upadá, klesá na úroveň lidsko-živočišných ne-vědomých činností nebo nečinností, byť napájených a zásobovaných moderní technikou, organizací a vědou.

Člověk, skupina, společnost bez svobodně vyjádřených, svobodně sdělovaných a v běžném životě zakotvených vyšších principů lidství, bez neustálé duchovní regenerace a smysluplné kreace je umrtveným, uspaným organismem, v němž probíhají jen ty nejzákladnější biologické funkce.

Teprve tehdy, když sebe-vědomý člověk, skupina, společnost pozná, dovede pojmenovat, vyjádřit a sdělit své cíle, své vyšší principy, když tyto cíle a principy prolnou a prorostou v různých úrovních, podobách a směrech nejráznější lidské existence a činnosti, můžeme mluvit o psychicky a mravně zdravých jedincích, o zdravém národě, společnosti.

Naštěstí je tu^{ne} mnoho, ale přece jen řada živých a činnorodých Janů a Anen, kteří v prostředí šířícího se konsumentenství, konformismu, dekultury, demokalizace a odcizení náš životneznatelně, leč vytrvale zduchovňují a významňují. Hájíce povětšinou jen ty nejzákladnější hmotné potřeby své a svých blízkých hledají a - navzdory překážkám - nacházejí cesty.... vůbec ne jenom k přežití, ale k pravdivému, mravnímu, kulturně bohatému a konec konců i svobodnému životu.

Jan Palach je pro nás, pro současníky i pro ty, kteří přijdou po nás, nehynoucí a věčnou inspirující připomínkou p ř e s a h o v á n í

týrat; z hradu zbyl jen raně gotický portál, možná nic, jen znatelné valy. A raně gotické klenutí bylo objeveno jen díky kulovému blesku, k který v našich letech sedmdesátých tak kostel poničil, že musel být zrestaurován.

"Má tu být střed Čech", řeknu ochotné paní. - "Někteří se o to přou", řekne ona. "Že prý je to u Mrače, ne tady." - "A co si myslíte vy?" - "Náš děda tady ukazoval kámen, kde by to mělo být." Věřím svědectví dědy žijícího na samotě na staroslovanském hradišti hradu Lštěn.

Takže Slavníkovci, Přemyslovci, hrabě Vrtba, Eduard Grégr, čas tu neuplýval bezezjmenný. A co se dočtu z krajiny o našem dnešním času? Vepřín a dálnice, ale taky zdevastovaný statek v Pyšelicích. Obzor na do-sah a zimostráz u cesty. Chaty, vilky, proud aut. Myslivci v polích táhnoucí se v rojnici, brokovnice zavěšené na rameni. To znám, to všechno znám! Kdybych vykročila pár kilometrů za Pyšely, byly by tam škola, kde mě naučili číst a psát, byl by tam kostel, kde jsem zpívala na kůru o mariánské shavnosti, byly by tam hroby těch, co mě též ovlivnili; tam jsem učitelé přinesla svou první básen, tam jsem si v papírnictví koupila za ušetřené koruny spisy Třebízského. Všechno tu znám a umím pojmenovat, Slavníkovce, Grégra, i ty myslivce.

Běhají po polích s flintičkami nazajíce, vyznamenání právem vystřelit si a zabít; i průměrným příjmem znivelizovaná masa obyvatelstva má své kasty: kdo smí nosit flintu po polích, stojí výš; má buď důvěru moci nebo se na moci podílí. Ti musíme jistě nepomyslet na to, že oni se tu honí s brokovnicí, zatímco pár desítek kilometrů odtud jsou pole a lesy obsazeny cizími tanky. A proč by pomysleli? Přinesou bažantího kohouta mamíně, mamina ho prošpikuje a upeče na Nový rok k obědu. A chaty všude vokol? A auta šinoucí se po dálnici? A vilky? Mít chatu, auto, byt a barevnou televizi patří k lepšímu standartu; a ptát se po některých věcech znamená vzít v potaz jeho jistotu. Okupace trvá desátý rok a národní většina se zabývá. Lze ji z toho vinit? Uspořádali si život ve světě, který je jim dán, jak nejlépe uměli a jak jim napovídá nejbližší zkušenost; má kdokoli právo žádat po nich vyšší odpovědnost? Odpovědnost za co? Po myslivcích, mezi nimiž je jistě i předseda pyšelského JZD, odpovědnost za devastaci statku? Anebo rovnou za národ a jeho povahu?

Oni jsou národ; jako jsme národem my, kteří se o jeho povaze přeme. Oni, jako spořádání lidé, cítí odpovědnost za smysl svého života. A nemá smysl života kohokoli právě jen ten smysl, který má? Žijí pro své chaty, auta, byty, barevné televizory, pro svůj klid a kompromis s mocí, proto, aby se jejich dětem žilo snáz než jim. A můžeme jim podsouvat smysl života, který cítíme my? Slavníkovci, Přemyslovci, Grégr dali času svá jména, složili tu jakousi historii. A složili by ji, kdyby ti, kteří se nikdy nestanou subjektem dějin, neudrželi toto místo?

Otázky, otázky. Před deseti lety se na jiném pro národ symbolickém místě upálil na protest proti okupaci Jan Palach. Píšu ho a cítím, jak je ta věta tváří tvář všemu, co dnešního vyčítám z krajiny, nepatřičná. Už tenkrát mnozí řekli: "A stálo mu to za to?" Podle toho, že tu cizí tanky dál brázdí naše pole, nestálo; nestálo? A k čemu povzbuzujícímu se tento lid přihlásí, přijde-li ta chvíle, kdy i on se bude cítit povolán myslet na auta, na flintičky a na chaty, ale na tanky a na národ?

Ze dvou hospod vyberu tu ošumělejší, ve výstavnější zapíjejí hon myslivci; dům je zvenčí zanedbaný, dvůr jak před bouračkou nebo po ní, ale výčep s jídelnou překvapí zabydlou utulností. Mladý fousatý hostinský točí pivo, vaří jídla v kuchyňi, nadává, že před Silvestrem nepřivezli lahvové pivo a přinese mi smažený řízek přes celý talíř. Nějaký děda tu slaví pětasedmdesátiny a dává nalévat velké rumy, vedle u stolu se trempíři flekují příběhy o tom, jak který obelstil poše. Při odchodu mi kdosi popřeje do nového roku "trochu té lásky, o něco víc peněz a ještě ten rok aby nám soudruzi vydrželi".

Jsem jako krajina tady. V mokřinách dolíků a kamenitosti strání usilujeme o přežití, na nevysokých pahorcích nás napadá pohlédnout k obzoru, ale i on je blízký, nevysoký, je spíše bytelný. A sem tam se v krajině mimo téhlá pohoří a vysoko nad dolíky zvedne osamělá hora. Tam vidím horu Neštěnickou, tam tok, tam Blaník. Střední Čechy.

21. prosince 1978

Eva Kantárková

Obsah:

Helena Klímová: Právo na osud druhého?	1 - 2
Libuše Šilhánová: Jan Palach věčně živý.....	3- 4
Eva Kantárková: Ve středu Čech.....	4 - 6

Záznam posledního slova Jaroslava ŠABATY před vynesením rozsudku při hlavním líčení okresního soudu v Trutnově dne 11. ledna 1979 - - - - -

Pane předsedo!

Každý stát si musí chránit své orgány, jak řekl pan prokurátor; každý stát musí ale také chránit své občany. Je-li občan donucován k poslušnosti hrubými prostředky nebo dokonce násilím, musí se bránit. Člověk není pes, pane prokurátore, a má právo, aby se s ním jednalo jako se svobodným tvorem, i když třeba není svobodný občan. Měl jsem se dopustit trestného činu tím, že jsem napadl příslušníka VEB radiu Stojkoviče hrubým vulgárním výrokem a vyťal mu políček na tvář. Rozhodně popírám, že jsem výrazu "kurvo exenbácká" užil! Nikdy ve svém životě jsem slovo "kurva" nepoužíval, ani tehdy ne, když jsem je slyšel stále kolem sebe v prostředích, kde se to slovo používá jako běžné citoslovce, ať už to bylo při totálním nasazení za války, ve vězení, ale i jinde; já jsem tohoto slova neužil nikdy ani jako citoslovce a mohl bych k tomu opatřit řadu důkazů. Políček jsem příslušníku Stojkoviči vyťal, pane předsedo,, jednal jsem tak ale v naprostém přesvědčení, že Stojkovič překročil pravomoc veřejného činitele a nepoživá žádné právní ochrany. Vždyť se tak stalo v situaci, kdy na mne příslušník Stojkovič začal po prakticky provedené osobní prohlídce, které jsem se bez odporu podrobil, křičet "Co si sedáte? Já jsem ještě neskončil!", smýkl mnou z pohovky, nak které jsem si právě v sedě obouval boty, postrčil mne do středu místnosti a hrubě do mě vrážel, přikazoval mi, abych se postavil rovně s rukama připaženými k tělu, jako kdybych byl někde v koncentráku, tedy v situaci, kdy mě napadal a ponižoval mou lidskou důstojnost. Nadto jsem se mohl právem obávat, že jeho křik a bezdůvodné hrubé zacházení znamenají, že chce pokračovat v násilnostech, které proti mně použil již předtím na WC a na chodbě, kde mne udeřil a byl mnou o zeď. Samozřejmě jsem se ohradil, ptal jsem se "jako co jsem vlastně tady, jako předvedený, zadržený nebo obviněný, a z čeho jsem vůbec obviňován?", a když mnou Stojkovič začal znovu čloumat, vyťal jsem mu v přirozeném rozhořčení políček. Rozhodně jsem hrubě neurazil příslušníka Stojkoviče při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon. Říkám-li, že nejsem právě rád, že jsem takto jednal, říkám zároveň, že se rozhodně necítím vinen ve smyslu obžaloby! Víím, proč se mi podsouvá jmenovaný vulgární výrok: abych mohl být označen za "obyčejného kriminálního", za "podřadného občana", a aby se o mne jako takovém psalo. Zde je na místě připomenout širší okolnosti tohoto případu, které mají jednoznačně politický charakter; nebudu o tom hovořit podrobněji, protože pan předseda by mne k tomu přinejmenším nevybízel. Bylo zde však připomínáno mé minulé odsouzení i mé podmíněné propuštění v r. 1976, i to, že šlo o politický konflikt. Pan prokurátor řekl, že jsem se z minulého trestu a jeho výkonu dostatečně nepoučil, jak je vidět z mého chování, které je tím třeba považovat za zvláště společensky nebezpečné. Skutečně jsem se v tomto smyslu nepoučil: považoval jsem a považuji mé tehdejší odsouzení, za údajné podvracení republiky za nespravedlivé, nikdy jsem se necítil vinen, odmítl jsem i usnesení o mém podmíněném propuštění v r. 1976 a prohlásil jsem, že budu trvat na plné rehabilitaci. Z čeho jsem se však hluboce poučil, to je dějinná zkušenost celého dělnického hnutí. Ve smyslu tohoto poučení jsem jednal a budu jednat, ve smyslu tohoto poučení opakuji teď před tímto soudem, že každý stát musí dodržovat a chránit práva svých občanů, ve smyslu tohoto poučení budu hovořit i před každým dalším případným soudem. To je všechno co jsem chtěl říci.

Záznam pořídila bezprostředně po ukončení hlavního líčení Zdena Tomínová, která byla jednání soudu přítomna jako důvěrník obžalovaného. Záznam je pořízen podle paměti, s nejvyšší možnou snahou o věrnou reprodukci obsahu myšlenkového sledu i vlastní textace posledního slova J. Šabaty před vynesením rozsudku. Pokud došlo k některým nepřesnostem, je to důsledek nedokonalosti lidské paměti a Zdena Tomínová se Jaroslavu Šabatovi předem omlouvá.

X-X-X-X-X-X-X-X